

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

Освіта, наука, мистецтво, театр, побутова культура пов'язані з мовним вихованням. Усі сфери життя охоплює мова. Поняття матеріальної та духовної культури формуються в національній мові, причому людина є не лише суб'єктом, що створює ці поняття, а й об'єктом, на якому позначається дія мовного мислення, в широкому розумінні – мовної культури.

Культура мовлення – це духовне обличчя людини. Вона свідчить про загальний розвиток особистості, про ступінь прилучення її до духовних багатств рідного народу й надбань усього людства. Основою мовленнєвої культури є грамотність, тобто дотримання загальноприйнятих літературних норм у користуванні лексичними, фонетичними, морфологічними, синтаксичними і стилістичними засобами мови. Але цим поняття мовленнєвої культури не вичерпується. Мовлення має бути не лише правильним, а й лексично багатим, синтаксично різноманітним.

Культура мовлення тісно пов'язана з культурою мислення. Якщо людина ясно, логічно мислить, то й мовлення в неї ясне, логічне. Грамотне, багате мовлення – не тільки ефективний засіб передачі й сприйняття думок та образів. Це вияв поваги до людей, з якими спілкуєшся, до народу, який створив цю мову.

Норми і правила поведінки, що їх сповідує національна спільнота, – відтворюють рівень і стан її зрілості, досконалості, цивілізованості, самодостатності. Бо взаємини між людьми віддзеркалюють саму сутність народної психіки, народного характеру. Українство із спокон віку притаманними йому рисами – доброзичливістю, чутливістю, гуманізмом, етичною культурою – виробило розвинуту систему мовленнєвого етикету – умовних стереотипів спілкування, в підґрунті яких – прагнення до порозуміння, злагоди, гречності. Загальноукраїнські правила і норми мовленнєвого етикету поширені на всіх теренах, де проживають українці.

Мову називають акумулятором, інтегратором культури. Її живий складний організм реагує не лише на стан мовної освіти в суспільстві, а й на функціонування таких, здавалося б, формальних чинників, як інформативна реклама, вивіски, оголошення. В них на першому плані є умовність знаків, їхня застандартизованість, стереотипність. Так само офіційно-діловий, канцелярський стиль послуговується невеликою кількістю синтаксичних штампів, характерним лексичним запасом. А проте цей цілком умовний і не визначальний з боку структурного багатства стиль виявляється дуже вагомим у сфері суспільного життя мови. Від нього залежить соціальна залежність національної мови, її вихід на інші функції, де домінує творче індивідуальне начало, здатне підносити культурний рівень членів суспільства. Тут перед психолінгвістикою необмежене поле досліджень, аби віднайти «тайники зв'язку людської психіки з тими нібито конвенціональними, а проте дивно органічними системами звуків, що називаємо рідною мовою» (Франко І.Я.). Справді, велика таїна схована в природі рідного слова, яке здатне викликати відчуття причетності до національної історії, культури, з яким пов'язане найгісніше й почуття патріотизму – любові до своєї Батьківщини.

Вузкопрагматичний, утилітарний підхід до мови як до засобу спілкування, причому не обтяженого ускладненою, здатною до розвитку думкою, заступив останнім часом усі інші функції мови. У сучасному житті по-новому розглядаються питання функціонування мови. Старий поділ на професії «інтелігентні» та «неінтелігентні» зникає. Основний критерій – знання свого фаху, рівень володіння професійною термінологією. Помітно збагачується словник професійної термінології новою науково-технічною, суспільно-політичною лексикою.

Що означає знати мову професії? Це – вільно володіти лексикою свого фаху, нею послуговуватися. Мовні знання – один з основних компонентів професійної підготовки. Оскільки мова виражає думку, є засобом пізнання й діяльності, то правильному спілкуванню людина вчиться все своє життя.

Знання мови професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися в ситуації на виробництві та в безпосередніх ділових контактах. Як відомо, професіоналізми – слова, що вживаються на позначення спеціальних понять у сфері тієї чи іншої професії. У різних галузях науки, виробництва, політики, культури професіоналізми є синонімами до вже існуючих термінів. Але на відміну від термінів вони можуть мати експресивне забарвлення і досить детально характеризувати рід занять, дії чи предмети, безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії. Виникають професіоналізми і як розмовні неофіційні заміники вже існуючих у певній галузі термінів. Це загальнозрозумілі слова, але вони не є літературними. Професіоналізми виникають у двох випадках: коли та чи інша спеціальність або вид діяльності не має розвинутої термінології (наприклад, рибальство, полювання та ін.) або як розмовні неофіційні заміники наявних у цій галузі термінів. Друга група професіоналізмів особливо поширена й досить активно поповнюється (трансплантація – пересадка органів, отоларинголог – вушник). Це, як правило загальнозрозумілі слова й часто загальноживані слова, які, проте, не належать до літературної мови.

Такі професіоналізми наявні в повсякденному мовленні працівників багатьох підприємств, відомств, установ тощо. Доки вони вживаються лише в усному мовленні й не виходять за межі відомства – шкода від них невелика (псується мова лише тих людей, які вживають професіоналізми в усіх випадках життя, а не лише в окремих робочих ситуаціях).

Часто на ґрунті живання професіоналізмів виникають непорозуміння в службовому спілкуванні. Серед професіоналізмів переважають слова загальнонародної мови, вжиті у специфічному значенні. Часом переосмислене слово так далеко відходить від значення основного, що людині, яка не володіє цією спеціальністю, взагалі буде незрозуміло, про що йдеться. Мова це щось далеко більше за механічний зв'язок між людьми, це – відбиток свідомості людини, це її прояв. З того як говорить та чи інша людина можна уявити собі

загальний розвиток цієї людини, її освіту й культурний рівень. Що культурнішою є людина, то розвиненішою є її мова, багатшою на лексичний запас, розмаїтішою епітетами, метафорами, влучними порівняннями, барвистішою вживанням прислів'їв, приказок і приповідок. У природі не буває людей, що визначилися би високим інтелектом і водночас примітивною, як у первісного дикуна мовою. Разом з тим, як часто зустрічаємо людей байдужих і неохайних до своєї мови й до мови свого народу взагалі! Боротьба за чистоту й високу мовну культуру – це боротьба за культуру взагалі. Дбати за очищення мови від усілякого засмічення й за подальше піднесення її культурного рівня – це обов'язок всього українського суспільства, не кажучи вже про тих людей, що безпосередньо працюють над мовою – вчених-мовознавців, письменників, журналістів, дикторів, працівників редакцій, викладачів рідної мови. Адже від мови наших підручників, газет, науково-популярної й художньої літератури багато залежить, чи мова мільйонів читачів удосконалюватиметься й збагачуватиметься, чи, як іноді, на жаль, трапляється, – засмічуватиметься.

Перше враження про людину складається з того, наскільки щиро і привітно вона вітається. Наше враження може бути хибним, але, незважаючи на логіку, людина підсвідомо орієнтується на свої почуття під час привітання. І тому, незалежно від настрою, треба вітатися завжди привітно. Загальна і мовна культура людини виявляється у вмінні вибрати доречну форму привітання чи прощання. Важливим є й те, як ви звертаєтесь до людини. Треба обов'язково використовувати такі слова, як будь ласка, дякую, перепрошую, шановний, на все добре тощо. В колективі недоречно грубощі, лайка, зверхнє ставлення до людей. Правильно й чисто говорити своєю мовою може кожний, аби тільки було бажання. Людина, користуючися мовою, може поліпшувати або погіршувати її. Чим вище культура суспільства, тим більша можливість втручання людини в мову.

Позитивне втручання – це розвиток, збагачення мови, усталеність її норм, сприяння чистоті мовлення. Якщо в мовленні немає порушень, орфоепічних, лексичних та інших норм, то воно вважається чистим. Надмірність канцеляризмів і професіоналізмів засмічує мову, робить її громіздкою, важкою для сприйняття. Тому у повсякденному мовленні їх треба уникати, використовуючи синоніми чи описові звороти. Чистота мовлення – це його краса й ознака культури кожної людини. Тільки завдяки мові все здобує попередніми поколіннями не гине марно, а служить фундаментом для подальшого розвитку людства. Досконале знання мови є важливим показником розумового розвитку людини та її культурного рівня.

Отже мова – активно функціонуюча система, що тісно пов'язана з усіма сферами суспільного життя. Щоб мова жила і розвивалася, вона повинна бути потрібна людям і як засіб спілкування в усіх сферах суспільної діяльності, і як засіб духовного розвитку, формування духовної культури. В обох функціях сучасні мови мають необхідні ресурси для того, щоб задовольняти потреби сучасної людини. Кожна мова добра для того народу, який нею розмовляє; чим більше носіїв тієї чи іншої мови, тим вона багатша (адже творцем мови є народ), різноманітніша. Чим ближчі до живого загальнонародного мовлення її норми, тим вони універсальніші, досконаліші, доступніші для застосування в усному чи писемному мовленні. Чим міцніші традиції (і норми) комунікативних якостей мовлення, чим вищий рівень духовної культури конкретного народу, тим вищий рівень культури мовлення, адже культура мовлення свідчить про його комунікативну досконалість, стилістичну довершеність. Слід пам'ятати: мова функціонує не тому, що вона система, а становить систему для того, щоб функціонувати, задовольняти комунікативні потреби суспільства на даному етапі та в історичному розвитку.